

MYŚL POLITYCZNA MICHAŁA RÖMERA JAKO PRÓBA POGODZENIA
SPRZECZNYCH KONCEPCJI STOSUNKÓW LITEWSKO-POLSKICH

Barbara Pawełko *

Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski
Ul. Kozanowska 28/11 54-152 Wrocław, Polska
Tel: +48 693 665 247
E-mail: pawelko_barbara@yahoo.pl

WSTĘP

Obraz rozwoju wzajemnych stosunków polsko-litewskich poczynając od warunków w jakich doszło do ochrzczenia Litwy przez Polskę oraz unii w Krewie i innych aktów współpracy doprowadziły w rezultacie do Unii Lubelskiej – połączenia się obu państw w całość. Na mocy unii z 1569 r. powstaje związek „wolnych z wolnymi i równych z równymi”, trwała unia Korony i Litwy która nosiła nazwę Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Historycy określali tę unię realną, bowiem wprowadzała wspólnego władcę, jeden sejm i wspólną politykę zagraniczną. Ustrojem przypominała federację.

15(26) stycznia 1797 r. wspólne polsko-litewskie państwo, Rzeczpospolita Obojga Narodów zakończyło swój byt, kiedy to trzy rozbiorowe mocarstwa podpisały tzw. konwencję petersburską [13, s. 225]. Czas zaborów rozpoczął ostry spór polsko-litewski ze względu na różne koncepcje i wizje obu państw drogi do niepodległości. Polska dążyła do przywrócenia dawnego stanu rzeczy. Litwa oddalała się od wspólnych przedsięwzięć narodowowyzwoleńczych.

Znaczenie pojęcia federalizm wiąże się łacińskim *foedus*, co oznacza związek, układ o charakterze równoprawnym. Według jednego znaczenia, jest to proces, którego efektem jest federacja [4, s. 9]. Pod wieloma względami przeciwieństwem tej koncepcji jest separatyzm, rozumiany jako (*separatio* – oddzielenie) – dążenie do wyodrębnienia się z jakiejś grupy, całości. Najbardziej typowym jest separatyzm narodowościowy, a jednym z jego przejawów secesja narodowa – dążenie do odrębności pod względem narodowym, politycznym, etycznym, religijnym. Z separatyzmem związany jest

ściśle nacjonalizm, czyli postawa i ideologia społeczno-polityczna uwydatniająca szczególne znaczenie przynależności do narodu oraz nadrzędność interesu narodowego w stosunku do interesu innych grup społecznych. Nacjonalizm jest zjawiskiem znanym w historii od wieków, ale szczególnego znaczenia nabrał w XIX i XX w. Dwa nurty polityczne charakteryzują cały ciąg stosunków polsko-litewskich tj. federalizm kojarzony z postacią Józefa Piłsudskiego i separatyzm związany z odrodzeniem narodowym, zainspirowanym przez Jonasa Basanavičiusa. Zwolennicy pierwszego nurtu podejmowali walkę o Rzeczpospolitą jako państwo federalistyczne, do którego na zasadach autonomii miało się przyłączyć Wielkie Księstwo, zaś politycy litewscy dostrzegali w tym wszystkim śmiertelne zagrożenie i w rezultacie dążyli do stworzenia czysto litewskiego państwa, czy to w ramach ustroju republikańskiego, czy też jako monarchia, Królestwo Litwy, nie zaś Wielkie Księstwo. Federalizm jawił jako polska propozycja zbudowania jedności silniejszej niż składające się na nią części, natomiast jego zaprzeczenie – separatyzm był dla Litwy dogmatem racji stanu.

Trudności jakie przyniósł obu nacjom XIX w to przede wszystkim walka obu krajów o swoją niepodległość. Największym osiągnięciem dla Polski to odzyskanie tej niepodległości, zaś dla Litwy realizacja haseł ruchu przebudzenia narodowego, czyli stworzenie niepodległego państwa. Spór toczył się w kwestii zasadniczej – tożsamości narodowej Litwinów. To przebudzenie narodowe nie było akceptowane przez Polaków. Jednak nie można mówić o braku całkowitej akceptacji ruchu narodowościowego ze strony Polaków.

Na płaszczyźnie konfliktu polsko-litewskiego pojawiły się również jednostki, które wbrew opinii opowiadały się w obronie litewskiego ruchu emancypacyjnego. Rozumieli oni, że jest to proces nieuchronny i na-

* Mgr, doktorant Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

turalny, z którym Polacy powinni się liczyć. Do grona tych osób zaliczyć możemy m. in. Henryka Gierszyńskiego, który był twórcą na emigracji Towarzystwa Litewskiego [7, s. 35–36], Jana Karłowicza, który badał litewski folklor i język i starał się go przybliżyć społeczeństwu polskiemu, i profesora Aleksandra Brücknera [7, s. 44–45] – on to litewski ruch narodowy określił jako przejaw szerszego ogólnoeuropejskiego nieodwracalnego zjawiska.

Byli też tacy, nieliczni, którzy głosili: „ewangelie zgody, współzycia i współpracownictwa wszystkich obywateli Litwy bez różnicy kultury, języka i narodowości“ zwaną krajową. Do nich należał Michał Römer (1880–1945) wychowany w tradycji polskości. Jego postawa określała dramatyzm Polaków mieszkających na Litwie. Jego sylwetkę chciałabym bliżej się przyjrzeć. Celem mojego artykułu będzie ukazanie myśli politycznej Michała Römera jako próby pogodzenia sprzecznych koncepcji litewsko – polskich.

ZASADNICZA CZĘŚĆ ARTYKUŁU

Michał Römer pierwotnie był zwolennikiem współpracy Polaków i Litwinów w myśl idei federacji [9, s. 157]. Podczas studiów na Zachodzie poznał Juozasa Petrulisa, który rozbudził w nim uczucia prolitewskie [10, s. 15]. Stał się zwolennikiem budzącego się ruchu niepodległościowego wśród Litwinów. Swoje poglądy przedstawiał w redagowanej przez siebie od 1906 r. *Gazecie Wileńskiej* oraz w wielu broszurach politycznych i historycznych. Stworzył też dzieło *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego* opisujące i badające genezę litewskiego ruchu narodowego, który to przypadł na czas zintensyfikowanej rusyfikacji.

Römer pod pojęciem Litwy rozumiał nie tylko byłe ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego, obejmujące Litwę i Białoruś, ale również Litwę etnograficzną. Pod wpływem rozbiorów Litwa znalazła się w zaborze rosyjskim. Podzielona była na Litwę Pruską i Litwę Wielką tzw. Kowieńszczyznę, które różniły się ze sobą pod względem kulturowym i cywilizacyjnym

[8, s.3]. Litwę Pruską charakteryzowała germanizacja i protestantyzm zaś Litwę Wielką – katolicyzm [8, s. 13].

Z punktu widzenia Michała Römera przyjęcie przez Litwę chrześcijaństwa i jej zespolenie z Polską doprowadziło to państwo do osłabienia indywidualności kultury litewskiej. Litwini musieli przebyć długi proces, by na początku przyjąć chrześcijaństwo i wcielić w życie jego ideały i w dalszym ciągu skutecznie rozwijać to państwo. Proces chrystianizacji Litwy przez Polskę wiązał się z wzrostem oddziaływania na ten kraj kultury i państwowości Polski. W wyniku zetknięcia się obu kultur sukces odniosła atrakcyjna dla społeczeństwa litewskiego kultura polska. Doprowadziło to do powolnego procesu wynaradawiania społeczności litewskiej [8, s. 15]. Wynikał on przede wszystkim z osłabienia litewskiego podłoża kulturalnego po upadku pogaństwa i z spotęgowanych wpływów polskich [8, s. 16]. Ludność ulegała wpływom polskim, bojarowie domagali się dal-

szych aktów unii z Polską licząc na kolejne ustępstwa. Jedynymi przeciwnikami byli magnaci litewscy, którzy stali się rzecznikami odrębności państwowej [8, s. 17]. Bojarowie litewscy garnęli do polskiego typu organizacji szlacheckiej, by uzyskać przywileje. Szlachta litewska podlegała wpływom chrześcijan polskich, uzależniała się od Polski, polonizowała się politycznie i kulturalnie. Zaś pewne głosy wyrażania państwowości litewskiej nie miały charakteru separatyzmu narodowego, lecz były w swego rodzaju protestem przeciwko zagarnięciu korzyści materialnych na Litwie lub kresach przez braci z Korony. Były one wyrazem chęci zachowania dla siebie wyłącznego prawa użyteczności w kraju [8, s. 18]. Zaś polonizacja warto podkreślić to nie był proces narzucania języka polskiego, taki jak rusyfikacja, lecz powolnej długotrwałej jego asymilacji. Język litewski zanikł już w XVII wieku, posługiwali się nim jedynie chłopci, średnia i mniejsza szlachta i to tylko w części tzw. Litwy etnograficznej.

Najdłużej przywiązanymi do języka i obyczajów litewskich pozostała szlachta zamieszkująca rejony Żmudzi. To właśnie z tych ziem wyłonili się prekursorzy ruchu odrodzeniowego i miłośnicy Litwy, tacy jak Dionizy Poszka (Paszkievicz), Szymon Daukantas (Dowkont).

Przedrozbiorowe dzieje Rzeczypospolitej i porozbiorowe wzmocniły proces scalania się szlachty litewskiej z polską pod względem politycznym i narodowym. W obliczu groźby utraty bytu politycznego idee równości dwóch podległych państw zostały zastąpione ideą jednolitej i wspólnej państwowości, zagrożonej utratą bytu. Z tego powodu w okresie Sejmu Czteroletniego dominowała idea jednolitego narodu nad historycznym określeniem obojga narodów. Był to jeden naród polski, którego częścią stanowiła Litwa [8, s. 20–21]. Porozbiorowe dzieje eksponują nam także wspólne, zbiorowe działania, które opierały się na tradycjach odrodzenia polityczno-narodowego pochodzące jeszcze z epoki stanisławowskiej. Dwoistość polsko – litewska stanowiła jedynie kwestię wewnętrzną. Przede wszystkim najważniejsza była walka o byt Rzeczypospolitej, której Litwini stanowili skład. Nasilenia tej walki znajdowały oddźwięk w powstaniach, gdzie i Polacy i Litwini walczyli w imię jeszcze wtedy wspólnej niezależności. To nastawienie litewskie jednak zaczęło się powoli zmieniać [8, s. 21]. Obok języka polskiego, używany był również litewski, ruski oraz rosyjski – na terenach wschodnich kraju. Za kolebkę polskości w owym czasie i przez cały niemal okres związku obu krajów było uważane Wilno – stolica Litwy. Była to jakby „kulturalna polska wyspa” na terytorium litewskim, z której promieniowała na zewnątrz polskość [8, s. 25].

Nowo rozwijający się ruch narodowy wypływał z kultury ludowej. Do połowy wieku XIX językiem litewskim przeważnie posługiwali się ludność wiejska o nieskrystalizowanym poczuciu narodowościowym, trwająca przy języku i obyczajach swoich przodków [3, s. 21]. Römer podkreślał w swoich wywodach, że to właśnie lud wiejski był wyrazicielem tej „obiektywnej” tradycji historycznej (patrz podania, pieśni, czyli tzw. „dajny li-

tewskie”, obyczaj). Zbiór owych dajń, krzewiących idee narodowe został nawet wydany, około 1880 r. [8, s. 34]. W okresie popowstaniowym, tzn. po roku 1863 to właśnie litewski naród chłopski zdał sobie sprawę ze swej odrębności i tożsamości narodowej. Litwini zaczęli zdawać sobie sprawę, że ich polonizacja, rusyfikacja czy też germanizacja może doprowadzić do całkowitej zagłady narodu [7, s. 12–13]. Warto zaznaczyć, że pierwsze przebliski odrodzenia narodowego można było zauważyć już w XVI w. W 1545 w Królewcu ukazała się pierwsza drukowana książka po litewsku, zaś w XVIII w. na Litwie Pruskiej tworzył pierwszy wielki poeta litewski Chrystian Duonaitis [8, s. 40–42]. On to zapoczątkowuje proces zwrotu tematyki literatury od religijnej w stronę świeckiej i narodowej.

XIX w. stanowił przełom w rozwoju piśmiennictwa już o różnej tematyce na terenie Litwy. W tym czasie również ukazywała się prasa litewska m.in. wydawane już od 1832 r. w Królewcu pismo o tematyce religijnej *Nusidauimai apie Evangelios Praplatinimą tarp Zidu ir Pagonu* założone przez Kelkisa [8, s. 50]. Od 1848 r. wydawano w Kłajpedzie drugie czasopismo *Lietuvninku Prietelius*. W latach 1849–1880 wychodził *Kelivis*, który był pierwotnie wydawany w Królewcu, a następnie w Tylży. Od 1863 r. wydawano pismo liberalne *Letuvininku Paslas*, oprócz tego od 1879 r. *Letuviszka Ceitunga*, oraz od 1879 r. *Konzervatyvo Draugystės Laishkas*. Owe litewskie pisma przybliżały Litwinom ich ojczysty język. Pierwotnie nie manifestowały one ruchów narodowych. Ten proces wykształcił się dopiero z czasem.

Lata 70 i początek 80 XIX w. przyniosły przemianę świadomości narodowej. Nowo powstała inteligencja litewska chłopskiego pochodzenia, wykształcona na rosyjskich uniwersytetach, zaczęła manifestować swą odrębność narodową, kulturową także polityczną

[14, s.123]. Zwracali się zwłaszcza w stronę historii, tradycji, twórczości takich twórców jak: Narbut, Jucewicz, Kraszewski, Dowkont, którzy to budzili wśród nich uczucia gorącego patriotyzmu i tęsknoty do odrodzenia narodowego [8, s. 63].

To odrodzenie narodowe dokonywało się w obliczu narastającej rusyfikacji, co wiązało się z zakazem od 1863 r. drukowania litewskich tekstów. Dopiero po dwudziestu latach odrodziło się na ziemiach Litwy Pruskiej piśmiennictwo litewskie [8, s. 74]. Nie było to zjawisko jednostkowe, podobne procesy ogarnęły także kraje Łotyszów, Estończyków czy Finów [7, s 13–14]. Z biegiem czasu owym zainteresowaniem ruchem niepodległościowym towarzyszyło coraz częściej uczucie wrogości do polskośći [3, s. 21].

Stowarzyszenie Miłośnicy Litwy, w latach 1883–1886 zaczęło wydawać czasopismo *Aušra*, którego tytuł oznaczał jutrzenkę. Założycielem *Aušry* był Jonas Basanavičius (1851–1927), duchowy ojciec odrodzenia narodowego Litwy [11, s. 5]. *Aušra* propagowała rozwój kultury litewskiej, zawierała myśli zespolenia narodowego Litwy wraz z potrzebami społeczno-gospodarczymi Litwinów, skupiała uwagę na przeszłości litewskiej, głosząc hasła wzmocnienia i odrodzenia naro-

dowego [11, s. 92–93]. W gazecie używano zamiast dotychczas stosowanych liter przejętych z języka polskiego „sz”, „cz” ich litewskich odpowiedników „š”, „č”, co można zauważyć już w tytule pisma [7, s. 21]. Od samego początku pismo nawoływało do wyzwolenia Litwy od wpływów Polaków i ich kultury. Negatywnie oceniano unię z Polską. Zdaniem publicystów *Aušry* Mickiewicz, Kraszewski, Kondratowicz, a nawet Kościuszko i Kopernik byli Litwinami. Podkreślano, że Litwa kieruje się w stronę samodzielności i indywidualizmu narodowego. W obronie polskich racji wystąpił *Dziennik Poznański*, zarzucając Litwinom zdradę i sprzeniewierzenie się wspólnej idei walki z carskim zaborcą [14, s. 124]. Dało to początek ostrej polemice między obiema gazetami. Opinia polska określała ten ruch jako separatyzm dzielnicowy, „litwomanię”. Termin ten jak pisze Piotr Łossowski stał się zawołaniem do walki z wynaturzonym zjawiskiem [7, s. 34]. To nie był tylko konflikt na poziomie Polska – Litwa, ale również była to walka Litwinów z przywilejami stanowymi szlachty, która hołdowała Polsce, a niższymi klasami społecznymi [8, s.102]. *Aušra* przestała się ukazywać w wyniku krytyki litewskiego kleru w

1886 r. Lata, w których wydawana była *Aušra* były czasem krzepnięcia poczucia tożsamości, idei narodowych wśród Litwinów i oczywiście nawoływaniem do dalszego działania.

Ruch litewski znajdował coraz większe zrozumienie ze strony polskiej, w porównaniu do czasu z okresu jego formowania. W sprawie polskiej wypowiadał się działacz PPS Leon Wasilewski, Roman Skirmunt, który głosił pochwałę litewskiego ruchu, nawołując do pojednania z tym ruchem, którego przecież powstrzymać się nie da.

Przed wszystkim Römer liczył się z nowym myśleniem Litwinów, ale podkreślał, że nie może ono wzrastać kosztem polskośći [7, s. 67–69]. Uważał on, że w zakresie politycznym, społecznym i ekonomicznym naszymi krajami ojczystymi są Litwa i Białoruś. Natomiast wyłącznie w zakresie kulturalno – narodowym jesteśmy synami narodu polskiego i tego pokrewieństwa naszego wyrzekać się nie będziemy i nie chcemy. Owa idea nie miała przyszłości. Odrodzona Litwa musiała zwalczać przejawy polonizacji Litwinów.

W swych licznych publikacjach głosił zasadę współpracy i takie to poglądy wygłaszał na łamach wydawanej od lutego 1906 r. *Gazety Wileńskiej*. Nie znalazła ona większego grona odbiorców i po pół roku zawiesiła swą działalność. Dla krajowców była pismem odstraszałym, dla klerykałów „masońskim”, dla socjalistów mdłym i drobnomieszczańskim, dla narodowców polskich nie dość polskim, dla nacjonalistów litewskich nie dość litewskim [8, s. 68–69].

W jego programie zaznaczono chęć pracy we wnętrzu kraju i dla jego dobra. Polskich zwolenników litewskiej idei narodowej była garstka, większość działaczy w tym przede wszystkim narodowi demokraci widzieli w ruchu litewskim swojego wroga, co miało odzwierciedlenie w licznych publikacjach potępiających litwomanię. To oczywiście wywoływało niechęć i nienawiść

w Litwinach i coraz to bardziej spiętrzało spór pomiędzy państwami.

Od początku XX wieku w gronie polskich doktryn odbudowy państwa ścierały się dwa kierunki: inkorporacyjny (małej Polski) i federacyjny (wielkiej Polski) [12, s.136]. Koncepcja inkorporacyjna reprezentowała endecja z Romanem Dmowskim. Chciał on widzieć w przyszłej Polsce tylko te obszary, gdzie przeważał „żywiol polski”, a mniejszości dałoby się łatwo spolonizować. Dlatego północna Litwa powinna mieć autonomię lub niepodległość, a polskojęzyczne Wilno miałyby należeć do Polski. Mniej zwolenników miała koncepcja federalistyczna utożsamiana z Józefem Piłsudskim. W istocie federacja w myśl Piłsudskiego, znacznie osłabiłaby Rosję – największe zagrożenie dla niepodległości Polski. Wybuch wojny 28 czerwca 1914r. spowodował odsunięcie sporu polsko-litewskiego na dalszy plan.

Polska i Litwa uzyskały to, o co walczyły – niepodległość, jednak w mniemaniu Polaków implikowała związek z ziemią litewską, zaś Litwinów była ucieczką w całkowitą niezależność. Zatem oba kraje zabiegały o najkorzystniejsze ukształtowanie granicy [5, s. 339]. Niepodległość Litwy była na tyle oczywista, że polityka Polski przestała ingerować za wszelką cenę w te spawy, interesowała ją głównie sprawa odzyskania Wilna i okolic [6].

Po wskrzeszeniu państwa polskiego Piłsudski postanowił wykorzystać Rómera do ugruntowania wpływów polskich. Chciał powołać rząd złożony z Polaków i Litwinów. Jednak Rómer opowiadał się za przynależnością Wilna do państwa litewskiego.

Po rozgromieniu bolszewików wydawało się przez jakiś czas, że konflikt polsko-litewski zakończą rokowania w Suwałkach i podpisana tam 7 października 1920 r. ugoda, na mocy, której ustalono przebieg linii demarkacyjnej. Polacy zdawali sobie z tego sprawę, że tak łatwo nie rozwiążą tego sporu. Jediną drogę w zdobyciu ziemi wileńskiej widzieli w zamachu stanu, który miał być przeprowadzony przy pomocy Polskiej Organizacji Wojskowej [2, s. 132–133]. Dnia 9 października 1920 r. Józef Piłsudski zlecił generałowi Lucjanowi Żeligowskiemu (1865–1947) zająć ten rejon. Następnie została podjęta decyzja o definitywnym przyłączeniu Litwy Środkowej do Polski, co miało dokonać się zgodnie z wolą zamieszkałej tam ludności [1, s. 260].

Podstęp Piłsudskiego i opanowanie Wilna siłą przez Żeligowskiego spowodowało przesunięcie się Rómera w stronę litewską. Inkorporację Wilna i decyzję Sejmu Wileńskiego uznał za sprzeniewierzenie się idei którą reprezentował [1, s. 219]. On to na znak protestu opuścił Wilno i przeniósł się do Kowna. Tam następnie przyjął litewski odpowiednik imienia i nazwiska – Mykolas Romerys [1, s. 219]. Wystosował list do Piłsudskiego: „Niech ten list zostanie między mną i Piłsudskim, to będzie ostatni akt naszych rozmów i stosunków z nim, które nas łączyły dotyczyły Litwy” [9, s.158].

Na Litwie Kowieńskiej został wybrany człowiekiem Najwyższego Trybunału Litewskiego. Od 1922 był profesorem prawa administracyjnego uniwersytetu

w Kownie zaś w latach 1927–1928 i od 1933–1939 rektorem uniwersytetu.

Rómer powoli wycofywał się z życia politycznego. „Pozycja moja jest tu w Kownie politycznie i narodowo bardzo trudna i zupełnie odosobniona”. Określał się jako „narodowo-Polak, politycznie-Litwin” [10, s. 141].

Przede wszystkim walczył z zaborczymi tendencjami polskiego nacjonalizmu jak i litewskiego. Wybuch II wojny światowej i włączenie Wilna w październiku 1939 r. do Republiki Litewskiej stało się punktem wyjścia ostatniej inicjatywy Rómera mającej na celu realizację programu krajowców [1, s. 219]. Utworzył on koło dyskusyjne, które skupiało Polaków bliskich ideologii krajowej oraz Litwinów różnych kierunków politycznych, ale stojących na pozycji ułożenia stosunków z Polakami na zasadzie kompromisu.

WNIOSKI

Michał Rómer do końca życia pozostał zwolennikiem szukania porozumienia między Polakami a Litwinami oraz idei zbliżenia polsko-litewskiego. Adwersarze określali go „państwowcem litewskim o kulturze polskiej”; „człowiekiem o nieokreślonej narodowości”; „renegatem”.

Zmarł na początku 1945r i został pochowany na Rossie w Wilnie.

Jego myśl polityczna była próbą pogodzenia tendencji federalistycznej i separatystycznej oraz normalizacji stosunków obu państw.

LITERATURA

1. **Bardach J.** O dawnej i niedawnej Litwie. Poznań, 1988.
2. **Czubiński A.** Historia Polski 1865–2001. Poznań, 2002.
3. **Eberhardt P.** Przemiany narodowościowe na Litwie. Warszawa, 1997.
4. **Federalizm. Teorie i koncepcje /** Pod red. **W. Bokajły.** Wrocław, 1998.
5. **Kurcz Z.** Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Wrocław, 2005.
6. **Litwa. Uzasadnienie prawa Polski do Litwy.** Lwów, 1917.
7. **Łossowski P.** Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883–1939. Warszawa, 1985.
8. **Rómer M.** Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego. Lwów, 1908.
9. **Rosnerowie A. i A.** Z dziejów Romerów na Litwie. Warszawa, 1992.
10. **Sawicki J.** Michał Romer a problemy narodowościowe na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Toruń, 1998.
11. **Senn A. E.** The great powers Lithuania and the Vilna question 1920–1928. Leiden, 1966.
12. **Srebrakowski A.** Sejm Wileński 1922. Idea i jej realizacja. Wrocław, 1993.
13. **Szpopper D.** Litewskie koncepcje odbudowy państwowości w sojuszy z Rosją do 1815r, [w:] Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku / Pod red. **M. Maciejewskiego** i **M. Marszał.** Wrocław, 2002.
14. **Żenkiewicz J.** Litwa na przestrzeni wieków i jej powiązania z Polską. Toruń, 2001.

THE POLITICAL THOUGHT OF MICHAŁ RÖMER AS THE ATTEMPT TO MERGE THE OPPOSITE CONCEPTIONS OF THE POLISH-LITHUANIAN RELATIONS

Barbara Pawelko*

University of Wrocław

Summary

With the Lublin Union of 1569 Poland and Lithuania formed a new state: the Republic of Both Nations, commonly known as Polish – Lithuanian Commonwealth. Under late Russian foreign occupation, the native language of Lithuania was reborn after many years of dormancy. The aim of both countries was the independence. The Lithuanian separatists emphasised the Lithuanian cultures and national interest. The Lithuanian national agitation was not accepted by Poles. On the field of Polish-Lithuanian conflict there were some individuals who against the opinion of the others were defending the Lithuanian emancipation movement.

I mention this issue in my article *The political thought of Michał Römer as the attempt to merge the opposite conceptions of the Polish-Lithuanian relations* where I present him and his beliefs.

The article describes political ideas of Michał Römer. He became a follower of the rising of national feelings in Lithuania at the beginning of the 20th century. His life's work was *Litwa. Studyum o odrodzeniu narodu litewskiego (Lithuania. Studies about resurgen of Lithuanian nation)*, where he presented the research about Lithuanian national identity. He was a member of nobility appreciating the heritage of Grand Duchy of Lithuania. Despite his Polish roots, his political identity was Lithuanian. He used to be a close friend of Pilsudski, but he rejected his offer to become the Prime Minister of the government of Central Lithuania, which would be subordinated to Poland. Then he changed his name – became Mykolas Romeris and moved to Kaunas. His political ideas unified federalism and separatism. He believed in co-operation between the two nations.

In this article has been presented Michał Romer's conception of the rising of national feelings in Lithuania.

Keywords: polish-lithuanian relations, conception of the rising of national feelings in Lithuania, political thought of Michał Römer.

MYKOLO ROMERIO POLITINĖ MINTIS – BANDYMAS SPRĘSTI LENKŲ IR LIETUVIŲ TAUTINIŲ KONFLIKTĄ

Barbara Pawelko*

Vroclavo universitetas, Lenkija

Santrauka

1569 m. Liublino unija paskelbė „laisvųjų su laisvais ir lygiųjų su lygiais“ sąjungą. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės unija vadinosi Abiejų Tautų Respublika. Istorikai šią uniją vadino realia, nes buvo bendras valdovas, vienas seimas ir bendra užsienio politika. Žečpospolitos padalijimo metu prasidėjo aštrus lenkų ir lietuvių ginčas dėl galimybių abiem tautoms atgauti valstybingumą. Lenkija siekė buvusios padėties. Lietuva atsiribojo nuo bendrų su lenkais tautinių siekių, prasidėjo tautinis atgimimas. Lietuvių tautinio atgimimo nesuprato lenkų visuomenė, nors negalima teigti, kad lenkai visiškai jam nepritarė.

Prasidėjus lenkų ir lietuvių konfliktui atsirado asmenų, ginančių lietuvių tautinį judėjimą. Vienas iš jų – Mykolas Romeris (1880–1945).

Autorė supažindina su Mykolo Romerio politiniais idealais, asmenybės bruožais ir pažiūromis. Jis buvo XX amžiaus pradžios politinės ir socialinės ideologijos, pabrėžiantčios kiekvienos tautos vaidmenį ir svarbą kitų socialinių grupių kontekste, lietuvių tautinės savimonės augimo, nacionalinio atgimimo šalininkas.

Vienas iš svarbiausių jo veikalų yra „Litwa. Studyum o odrodzeniu narodu litewskiego“ (Lietuva. Studijos apie lietuvių tautos atgimimą). Šiame veikale jis ir aprašė lietuvių tautinį atgimimą, kad lenkai dar nelaike lietuvių lygia tauta su suomiais, čekais ir kitomis tautomis, nes mano, kad jie politiškai priklausomi nuo lenkų tautos, ir pripažįsta tik jų teisę į savarankišką kultūrinę raidą. Todėl patys lietuviai turi reikalauti sau teisių sukurti politinę ir nacionalinę valstybę.

Pirmojo pasaulinio karo metu Mykolas Romeris buvo Juzefo Pilsudskio atstovas ir patarėjas lietuvių reikalams. Santykius su J. Pilsudskiu nutraukė Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1919–1920 metais. Protestavo prieš Vilniaus krašto prijungimą prie Lenkijos. Nepriėmė J. Pilsudskio siūlymo eiti Vidurio Lietuvos, priklausomos nuo Lenkijos, premjero pareigas. Savo protestą parodė persikeldamas gyventi į Kauną ir su-lietuvindamas savo pavardę.

Iki pat mirties buvo lenkų ir lietuvių gerų santykių šalininkas.

Straipsnyje pristatoma Mykolo Romerio lietuvių tautinio atgimimo koncepcija ir jo požiūris į lietuvių tautinį klausimą.

Pagrindinės sąvokos: stiprėjančių tautinių jausmų Lietuvai samprata, Mykolas Romeris ir jo politinės idėjos, lenkų ir lietuvių ginčas.

* University of Wrocław, Faculty of Law Administration and Economics, Department of Political and Legal Doctrines.

* Vroclavo universiteto Teisės, administravimo ir ekonomikos fakulteto Politikos ir teisės teorijos katedra.